

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

MAGİSTRATURA PİLLƏSİ ÜÇÜN

İXTİSAS: 060201 Azərbaycan dili

FƏNN: “AZƏRBAYCAN DİLÇİLİK TARİXİ”
(İF-B2492)

P R O Q R A M

*Bakı Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi Elmi şurasının
23 sentyabr 2022-ci il tarixli iclasının
qərarı ilə çapı məqsədəuyğun hesab edilmişdir*

Bakı - 2022

Tərtib edən: **Fikrət Abuzər oğlu Şiriyev**
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Dövlət Universiteti

Elmi redaktor: **Sənubər Əlövsət qızı Abdullayeva**
Filologiya elmləri doktoru, professor
Bakı Dövlət Universiteti

Rəyçilər: **Nizami Qulu oğlu Cəfərov**
Filologiya elmləri doktoru, akademik
Bakı Dövlət Universiteti
Tofiq Əbdüləziz oğlu Əbdülhəsənli
Filologiya elmləri doktoru, professor
UNEC "Azərbaycan dili" kafedrasının müdiri

Azərbaycan dilçilik tarixi

İZAHAT VƏRƏQİ

“Azərbaycan dilçilik tarixi” fənni (İF-B2492) magistratura pilləsinin 060201-Azərbaycan dili ixtisası üzrə II kursun I semestrində 30 saat mühazirə, 15 saat məşğələ olmaqla 45 saat həcmində tədris edilir. Fənnin saatları mütəxəssis hazırlığı üzrə Dövlət standartının tələblərinə uyğundur. Fənnin tədrisi üçün işin əsas növü mühazirə və praktik auditoriya məşğələləridir. Məşğələlərin əsas forması ilə yanaşı, magistrantların auditoriyadankənar vaxtda yerinə yetirməli olduqları sərbəst tədqiqat işləri də xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Fənnin proqramı “Filologiya” istiqaməti üzrə magistr hazırlığına dair tədris proqramları və tərtibi prinsipləri haqqında olan tövsiyələri nəzərə almaqla hazırlanmışdır.

Milli elm tariximizin öyrənilməsi, dövlət tərəfindən strateji elm sahəsi kimi dəyərləndirilən Azərbaycan dilçiliyinin inkişaf mərhələləri haqda ətraflı məlumat əldə etmək baxımından bu fənnin tədrisi çox aktualdır.

Fənnin tədris planındakı yeri

“Azərbaycan dilçilik tarixi” fənni Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsi magistratura pilləsi, Azərbaycan bölməsi magistrantlarının tədris planına daxil edilmişdir. Bu fənnə 30 saat mühazirə, 15 saat məşğələ dərsi ayrılmışdır.

Fənnin tədrisində məqsəd

Bakalavr təhsil pilləsində tələbələrə Dilçilik tarixi Ümumi dilçilik fənni üzrə dünya dilçiliyinin tarixi kimi öyrədilir. Təəssüf

ki, hələ də bakalavr pilləsində tələbələrimizə zəngin və maraqlı keçmişi, beynəlxalq elmi səviyyəyə uyğun bugünü olan Azərbaycan dilçiliyinin tarixi tədris edilmir. Filoloqlar üçün öyrəndikləri digər fənlərdən heç də az əhəmiyyət kəsb etməyən "Azərbaycan dilçilik tarixi" fənni milli təəssübkeşlik və dilçilik üzrə əsas biliklərin daha dərin mənimsənilməsi, daha keyfiyyətli yadda qalması baxımından olduqca faydalıdır. Dilçiliyin tarixi tədris edilərkən həm dilin tarixi vərəqlənir, dilin və dilçiliyin inkişafına bilavasitə təsir göstərən əsas hadisələr, xüsusi xidmətləri olan dilçilər xatırlanır, həm də konkret sahələr üzrə nəzəri mülahizələr, aparılmış tədqiqatlar müqayisəli və analitik şərh edilir, onların fərqli xüsusiyyətləri tədris edilir. Bununla da magistrantlarımızda filoloji təfəkkürün, analitik düşüncənin bir qədər də inkişafına cəhd edilir.

Kursun vəzifələri:

"Azərbaycan dilçilik tarixi" fənni aşağıdakı vəzifələrin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur:

1. Filoloqlara onlar üçün zəruri olan ixtisaslarının tarixini öyrətmək;
2. Dilçilik tariximizin qədimliyi və zənginliyi haqqında təsəvvürləri genişləndirmək;
3. Dilçilik tariximizi ətraflı öyrənməklə onun zənginliyini, bugünkü səviyyəyə çatana kimi keçdiyi tarixi mərhələləri nəzərdən keçirmək;
4. Hətta başqa xalqların təsiri altında mürəkkəbləşən tarixi vəziyyətlərdə belə dilimizin qorunmasını, dilçiliyimizin inkişafını təmin edən millət fədailəri haqda daha geniş məlumat vermək;

5. Azərbaycan dilçiliyinin inkişafında xüsusi xidmətləri olan görkəmli alimləri daha yaxından tanıtmmaq;
6. Magistrantlarda dilçilik nəzəriyyəsinə müqayisəli-tənqidi yanaşmaq vərdişlərini formalaşdırmaq;
7. Dilçiliyimizdə xarici təsirlərin, xüsusən rus dilçiliyinin təsiri altında əmələ gələn bəzi yanlış elmi müddəaların səbəblərini izah etmək, onların aradan qaldırılması yollarını araşdırmaq;
8. Dilçiliyimizin formalaşdığı bugünkü yüksək səviyyənin daha da inkişaf etdirilməsi, onun dünya dilçiliyi ilə ayaqlaşması, müasir elmi yanaşmaların dilçiliyimizə daxil edilməsi üçün magistrantlarımızın tədqiqatçılıq maraqlarını bir qədər də inkişaf etdirmək;

Fənnin mənimsənilməsi nəticəsində tələbə bilməlidir:

- “Azərbaycan dilçilik tarixi” fənninin məqsəd və vəzifələrini;
- Dilin və dilçiliyin tarixini;
- Azərbaycan dilçiliyində müxtəlif səviyyələr üzrə aparılmış araşdırmalar barədə elmi xülasəni;
- Azərbaycan dilçiliyinin ilkin nəzəri istiqamətlərini;
- Azərbaycan dilçiliyinin ümumi nəzəri istiqamətlərini;
- Azərbaycanın görkəmli dilçilərinin xidmətlərini;
- Dilçiliyimizin inkişaf mərhələlərini;
- Azərbaycan dilçiliyinin ayrı-ayrı sahələrdə diferensiallaşmasını;
- Dilçiliyimizin inkişafını ləngidən və sürətləndirən səbəbləri;

- Azərbaycan dilçiliyinin əsas inkişaf meyllərini;
- Dilçilik tariximizin ən sanballı nümunələrinin mahiyyətini;
- Mütərəqqi və yanlış meyllərin səbəblərini;
- Dilçilik tarixinin ümumi mənzərəsini.

Fənnin tədris üsulları: mühazirə, məşğələ

Fənn proqramı tədris planında nəzərdə tutulan saatlara uyğun olaraq tərtib edilmişdir.

Saatların mövzular üzrə paylanması

(MÜHAZİRƏLƏR)

	Mövzular	Mühazirə	Məş.	Saat. miq.
1.	“Azərbaycan dilçilik tarixi” fənninin məqsəd və vəzifələri. Dünya dilçilik tarixinə bir nəzər	Mühazirə		2 s.
2.	XIX əsrə qədərki Azərbaycan dilçiliyi və mütəfəkkirlərimiz dil haqqında	Mühazirə		2 s.
3.	XIX əsr Azərbaycan dilçiliyi və elmi qrammatikanın yaranması yolu	Mühazirə		2 s.
4.	XIX əsrin sonu, XX əsrin 30-cu illərinə kimi Azərbaycan dilçiliyi. Dilin saflığı və təmizliyi uğrunda mübarizə	Mühazirə		2 s.
5.	XX əsrin 30-40-cı illərində Azərbaycan dilçiliyi. Elmi qrammatikanın təşəkkülü	Mühazirə		2 s.

6.	1950-ci illərdə Azərbaycan dilçiliyinin ayrı-ayrı sahələrdə diferensiallaşması. Fonetika.	Mühazirə		2 s.
7.	Azərbaycan dilçiliyində 1950-2020-ci illərdə leksikologiya və onomastika tədqiqatları.	Mühazirə		2 s.
8.	Azərbaycan dilçiliyində son 70 ildə morfologiya sahəsində aparılmış araşdırmalar	Mühazirə		2 s.
9.	1950-ci illərdən sonra Azərbaycan dilçiliyində sintaksis sahəsində araşdırmalar. Yeni yanaşmalar	Mühazirə		2 s.
10	Azərbaycan dilçiliyində 1950-2020-ci illərdə ədəbi dil tarixi sahəsində araşdırmaların xülasəsi	Mühazirə		2 s.
11	1950-ci illərdən sonra Azərbaycan dilçiliyində dialektoloji araşdırmalar	Mühazirə		2 s.
12	1950-2020-ci illərdə Azərbaycan dilçiliyində türkologiya sahəsində tədqiqatlar	Mühazirə		2 s.
13	Azərbaycan dilçiliyində 1950-2020-ci illərdə ümumi dilçilik sahəsində aparılan araşdırmalar	Mühazirə		2 s.
14	Azərbaycan dilçiliyində üslubiyyat və nitq mədəniyyəti sahəsində son 70 ildə aparılmış tədqiqatlar	Mühazirə		2 s.
15	Azərbaycan dilçiliyində multidissiplinar sahələr	Mühazirə		2 s.

MƏŞĞƏLƏLƏR

	Mövzular	Saat. miq.
1.	“Azərbaycan dilçilik tarixi” fənninin məqsəd və vəzifələri. Dünya dilçilik tarixinə bir nəzər. XIX əsrə qədərki Azərbaycan dilçiliyi və mütəfəkkirlərimiz dil haqqında	2 saat
2.	XIX əsr Azərbaycan dilçiliyi və elmi qrammatikanın yaranması yolu. XIX əsrin sonu, XX əsrin 30-cu illərinə kimi Azərbaycan dilçiliyi. Dilin saflığı və təmizliyi uğrunda mübarizə	2 saat
3.	XX əsrin 30-40-cı illərində Azərbaycan dilçiliyi. Elmi qrammatikanın təşəkkülü. 1950-ci illərdə Azərbaycan dilçiliyinin ayrı-ayrı sahələrdə diferensiallaşması. Fonetika.	2 saat
4.	Azərbaycan dilçiliyində 1950-2020-ci illərdə leksikologiya və onomastika tədqiqatları. Azərbaycan dilçiliyində son 70 ildə morfologiya sahəsində aparılmış araşdırmalar.	2 saat
5.	1950-ci illərdən sonra Azərbaycan dilçiliyində sintaksis sahəsində araşdırmalar. Yeni yanaşmalar. Azərbaycan dilçiliyində 1950-2020-ci illərdə ədəbi dil tarixi sahəsində araşdırmaların xülasəsi.	2 saat
6.	1950-ci illərdən sonra Azərbaycan dilçiliyində dialektoloji araşdırmalar və türkologiya sahəsində tədqiqatlar	2 saat
7.	Azərbaycan dilçiliyində son 70 ildə ümumi dilçilik, üslubiyyat və nitq mədəniyyəti sahəsində aparılmış tədqiqatlar	2 saat
8.	Azərbaycan dilçiliyində multidissiplinar sahələr	1 saat

“AZƏRBAYCAN DİLÇİLİK TARİXİ” FƏNNİNƏ DAİR MÖVZULARIN QISA MƏZMUNU

1. “Azərbaycan dilçilik tarixi” fənninin məqsəd və vəzifələri. Dünya dilçilik tarixi. Dünyada ən qədim dövrlərdə dilçilik. Qədim Hind, Yunan və Ərəb dilçiliyi. Müasir dünya dilçiliyinin əsas meyilləri. Dünya dilçiliyinin nəhəng simaları və dilçilik məktəbləri haqda ümumi məlumat.

“Azərbaycan dilçilik tarixi” fənninin məqsədi tələbələrimize ixtisaslarının tarixini öyrətmək, onlarda dilçilik tariximizin qədimliyi və zənginliyi haqqında təsəvvürləri genişləndirmək, milli təəssübkeşlik hissələrini və filoloji təfəkkürü, analitik düşüncəni inkişaf etdirməkdir. Dilçiliyin tarixi tədris edilərkən dilimizin tarixi, onun zənginliyi, möhtəşəmliyi, bugünkü mərhələyə çatana kimi keçdiyi tarixi mərhələləri nəzərdən keçirmək, dilimizin qorunmasını, dilçiliyimizin inkişafını təmin edən millət fədailəri haqda daha geniş məlumat əldə etmək, dilçiliyimizdə xarici təsirlərin təsiri altında əmələ gələn bəzi yanlış elmi qənaətlərin səbəblərini izah etmək, onların aradan qaldırılması yollarını araşdırmaq, Azərbaycan dilçiliyinin inkişafında xüsusi xidmətləri olan görkəmli şəxsləri daha yaxından tanımaq, dilçilik nəzəriyyəsinə müqayisəli-tənqidi yanaşmaq vərdişlərini formalaşdırmaq vəzifələri də nəzərdə tutulur.

Beş min ildən artıq tarixi olan dünya dilçilik elmi haqda, 3500 il bundan əvvəl təşəkkül tapan Hind dilçiliyi və burada iki dilin-ədəbi dil olan sanskrit və xalq dili olan prakrit dilləri arasındakı

münasibətlər, e.ə. birinci minillikdə təşəkkül tapan antik dilçilik məktəbi (qədim yunan dilçiliyi və İsgəndəriyyə qrammatikası), eramızın VII-VIII əsrlərində yaranmış ərəb dilçiliyi, həmçinin dünya dilçiliyinin nəhəng simaları- XIX əsrdə V.Humboldt, A.Şleyxer, H.Şteyntal, XX əsrdə Karl Fossler, Ferdinand de Sössür, dilçilik məktəbləri (Praqa, Danimarka, Amerika) və s. barədə qısa məlumat . [1], [3], [14], [18], [29], [38], [41]

2. Azərbaycan dilçiliyinin ilk rüşeymləri, bədii mənbələrdə dil və söz haqqında. Mahmud Kaşgarlı və onun “Divani-lügəti-türk” əsəri. XIX əsrə qədərki Azərbaycan dilçiliyi. Nizami, Nəsimi, Füzuli kimi dahilərin söz haqqında, dil barədə fikirləri dilçiliyimizin ilkin rüşeymləri olaraq nəzərdən keçirilir. Azərbaycanda dilçiliyin (türk dilçiliyinin) ilk nümayəndəsi hesab edilən Mahmud Kaşgarlı, onun “Divani-lügəti-türk” əsəri ilə hələ XI əsrdə müqayisəli dilçiliyi yaratması, türk və ərəb dillərini leksik, fonetik, qrammatik səviyyədə müqayisə etməsi. XIX əsrə qədər Azərbaycan dili və dilçiliyi haqda məlumatların əsasən bədii söz ustalarının əsərlərində əksini tapması. [2], [3], [29], [30], [41]

3. XIX əsr Azərbaycan dilçiliyi və onun nəzəri istiqamətləri

Əsrin əvvəllərində baş vermiş siyasi hadisələrin dilçiliyə təsiri. Rusiyanın ilhaqı ilə XIX əsrdə Azərbaycan dilçiliyinin yeni mərhələyə daxil olması. Mirzə Kazım bəy və onun “Türk-tatar dilinin qrammatikası” kitabı. İlk mətbu orqanın nəşri, Mirzə Fətəli Axundov mərhələsi. İlk dünyəvi məktəblərin-Qəza məktəblərinin (bir az sonra Rus-tatar məktəblərinin) açılması və burada Azərbaycan dilinin də tədrisinə başlanılması. İlk milli dərsliklərin

hazırlanması. Maarifçilik və dilçilik. İlk dərsliklər və onlarda qrammatika elementləri. Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Şəfi Vazeh, Mirzə Nəsrullah Şirvani, Rəşid bəy Əfəndiyev, Seyid Əzim Şirvani, Nəriman Nərimanov, Sultan Məcid Qənizadə kimi maarifçilərin xidmətləri. [2],[3],[27], [29],[41]

4. XIX əsrin sonu, XX əsrin 30-cu illərinə kimi Azərbaycan dilçiliyi. XIX əsrin sonlarında Mirzə Cəfər Rzayev, Mirzə Abdulla Qafarov, Mirzə Kazım bəy Abdinov, xüsusilə də Mirzə Cəfər Topçubaşovun Azərbaycan dilçiliyində rolu. Dilin saflığı və təmizliyi uğrunda mübarizə. “Molla Nəsrəddin”, “Füyuzat” və digər mətbu orqanlarının bu baxımdan əhəmiyyəti. C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, Ə. Hüseynzadə, F.Köçərli, N.Nərimanov, Ü. Hacıbəyov, S. M. Qənizadə və b. dilimizin və dilçiliyimizin inkişafına təsiri. Azərbaycan dilçiliyinin inkişafına təsir göstərən 4 mühüm hadisə: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elan edilməsi; mətbuatın və maarifçiliyin inkişafı; Bakı Dövlət Universitetinin yaradılması, Birinci Türkoloji qurultay N.Marr, V.Bartold, İ.Meşşannikov, Q.Juze, N.Aşmarin, B.Çobanzadə kimi görkəmli dilçilərin Bakıya gəlişi və digər hadisələrin dilçiliyə təsiri.[2],[3],[27], [30],[41]

5.XX əsrin 30-40-cı illərində Azərbaycan dilçiliyi. Elmi qrammatikanın təşəkkülü dövrü. Bu dövrdəki mühüm tarixi hadisələri:İkinci Dünya müharibəsi; 1937-ci il repressiyaları; Latın və Kiril əlifbalarına keçid; Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təsis edilməsi; İlk ali təhsilli milli dilçi kadrların- Ə.Dəmirçizadə, V.Xuluflu, M.Şirəliyev, M. Hüseynzadə kimi alimlərin yetişməsi; “Türk dili”, “Azərbaycan dili”, “Qrammatika” kimi elmi kitabların qələmə alınması. Bu

mərhələnin Yusif Seyidov, Zəmfira Budaqova, Ələvsət Abdullayev, Fərhad Zeynalov, Ağamusa Axundov, Əziz Əfəndizadə, Hacı Mirzazadə, Fəliq Hacıyev, Afad Qurbanov kimi istedadlı gənclərin yetişməsinə və dilçilik sahəsində dissertasiyalar, kitablar, məqalələr yazılmasına təsiri haqqında [2], [3], [6], [27], [30], [39], [41]

6. 1950-ci illərdə Azərbaycan dilçiliyinin dilçiliyinin ayrı-ayrı sahələrdə diferensiasiyası. Fonetika. Fonetika, fonologiya sahəsində araşdırmalar.

Azərbaycan dilçiliyinin ayrı-ayrı sahələrdə diferensiasiyası prosesini şərtləndirən amillər. Azərbaycan dilçiliyində fonetika, orfoqrafiya və orfoepiya müstəqil elm sahəsi olaraq tədqiqat obyektinə kimi. Ə. Dəmirçizadə, A. Axundov və b. xidmətləri. Səslərin fonoloji statusu haqqında mülahizələr. "Müasir Azərbaycan dilinin fonetikasi" və "Azərbaycan dilinin fonemlər sistemi" kitabları haqqında. Fonetika sahəsində fəaliyyəti olan digər alimlər. [2], [3], [13], [24], [30], [40]

7. Azərbaycan dilçiliyində 1950-2020-ci illərdə leksikologiya və onomastika tədqiqatları. Leksikologiya sahəsində aparılmış araşdırmalar və əsas tədqiqatçılar. Səlim Cəfərov, Afad Qurbanov, Həsən Həsənov və b. haqqında. Bu dövrdə leksikologiya və onun əsas sahələrinin müstəqil elm kimi tədqiqi, çap edilmiş dəriklər, dərs vəsaitləri, məqalələr, monoqrafiyalar haqqında məlumat. Bu sahədə fərqli mülahizələr, yanaşmalar. [2], [3], [11], [12], [21], [32], [35], [36], [37], [40]

8. Azərbaycan dilçiliyində son 70 ildə morfolojiya sahəsində aparılmış araşdırmalar. 1950-ci illərdən başlanan tədqiqatlar. Nitq hissələrinin sərhədlərinin dəqiqləşdirilməsi. Əbdüləzəl Dəmirçizadə, Muxtar Hüseynzadə, Yusif Seyidov kimi dilçilərin xidmətləri. XX əsrin sonlarında Qəzənfər Kazımov, Zemfira Şahbazova, Kamil Vəliyev və başqalarının morfolojiyaya yeni yanaşmaları. Bu dövrdə morfolojiyanın inkişafı və onun əsas sahələrinin müstəqil elm kimi geniş tədqiqi, çap edilmiş dəriklər, dərslər vəsaitləri, monoqrafiyalar, məqalələr haqda məlumat. XXI əsrin əvvəllərində bu sahədə fərqli mülahizələr, yeni yanaşmalar.

[2], [3], [23], [33], [34], [39], [44], [48]

9. Son 70 ildə Azərbaycan dilçiliyində sintaksis sahəsində araşdırmalar. Yeni yanaşmaların yaranması. Cümlə, söz birləşməsi, mürəkkəb cümlə problemi. Sintaksis sahəsinin əsas tədqiqatçıları olan Məmmədəğa Şirəliyev, Əlövsət Abdullayev, Əbdürəhman Cavadov, Zərifə Budaqova və başqaları haqqında. XX əsrin sonlarında, XXI əsin əvvəllərində sintaksis sahəsində fərqli mülahizələr, yeni yanaşmalar və tədqiqatlar (Kamal Abdulla, Firudin Cəlilov, Tofiq Müzəffəroğlu və b). Bu dövrdə sintaksislə bağlı çap edilmiş dəriklər, dərslər vəsaitləri, monoqrafiyalar, məqalələr haqda müqayisəli məlumat. [2], [3], [4], [5], [7], [9], [10], [15], [17], [22], [31], [43]

10. Azərbaycan dilçiliyində 1950-2020-ci illərdə ədəbi dil tarixi sahəsində araşdırmalar Ədəbi dil tarixi sahəsində aparılmış araşdırmalar və əsas tədqiqatçılar –Əbdüləzəl Dəmirçizadə, Hadi Mirzəzadə, Tofiq Hacıyev, Muradxan Cahangirov, Samət

Əlizadə, Nizami Cəfərov, Məmmədəli Novruzov və başqaları haqqında. Son 70 ildə ədəbi dil tarixi ilə bağlı çap edilmiş dərliklər, dərs vəsaitləri, monoqrafiyalar, məqalələr. Azərbaycan ədəbi dili tarixinin və aparılmış araşdırmaların mərhələləri.[2],[3], [27], [29],[30]

11.Azərbaycan dilçiliyində dialektoloji araşdırmalar (1950-ci ildən sonrakı dövr). Dialektoloji araşdırmaların tarixi xülasəsi və əsas tədqiqatçılar (Məmmədəğa Şirəliyev, Abdulla Vəliyev, Rəsul Rüstəmov, Elbrus Əzizov, Məhərrəm Məmmədli və b.) haqqında. Xalqın tarixini, etnoqrafiyasını, məişət tərzini, təsərrüfat həyatını, mədəniyyətini, ən əsas isə dilini öyrənmək üçün ən dəyərli mənbə olan dialekt və şivələrin xüsusiyyətləri. Bu dövrdə dialektologiya ilə bağlı çap edilmiş əsas dərliklər, dərs vəsaitləri, monoqrafiyalar, məqalələr.[2], [3], [28], [45]

12.Azərbaycan dilçiliyində türkologiya sahəsində 1950-2020-ci illərdə tədqiqatlar. Türkologiya sahəsində aparılmış araşdırmalar və əsas tədqiqatçılar (Fərhad Zeynalov, Samət Əlizadə, Tofiq Hacıyev, Əbülfəz Rəcəbli, Nizami Cəfərov və b.) haqqında. Dünya türkoloji mərkəzləri haqqında.Türklərin tarixinin, dillərinin, ədəbiyyatının, folklorunun, etnologiyasının müqayisəli şəkildə öyrənilməsi tarixi. Son illərdə türkologiya ilə bağlı Azərbaycanda və xaricdə çap edilmiş dərliklər, dərs vəsaitləri, monoqrafiyalar, məqalələrin müqayisəli təhlili.

[2],[3], [20],[29], [47]

13. Azərbaycan dilçiliyində 1950-ci illərdən başlayan ümumi dilçilik tədqiqatları. Ümumi dilçilik sahəsində Azərbaycan dilçilərinin apardığı araşdırmalar və əsas tədqiqatçılar (Nəsir Məmmədov, Ağamusa Axundov, Musa Adilov, Əbülfəz Rəcəbli, Afad Qurbanov, Nizami Cəfərov və b.) haqqında. Dünya dilçiliyinin Azərbaycan dilçiliyi ilə ümumi qanunauyğunluqları. Son 70 ildə ümumi dilçilik problemləri ilə bağlı çap edilmiş dəriklər, dərs vəsaitləri, monoqrafialar, məqalələr haqqında. [1], [2], [3], [14], [18], [38], [42]

14. Azərbaycan dilçiliyində üslubiyyat və nitq mədəniyyəti sahəsində son 70 ildə aparılmış tədqiqatlar. Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti sahəsində yazılmış kitablar, aparılmış araşdırmalar və əsas tədqiqatçılar (Həsərət Həsənov, Kamil Əliyev, Adil Babayev, Nadir Abdullayev və b.) haqqında. Son dövrlərdə bu sahənin inkişafını şərtləndirən amillər, nitq mədəniyyəti və üslubiyyatla bağlı çap edilmiş dəriklər, dərs vəsaitləri, monoqrafialar, məqalələrin fərqli xüsusiyyətləri haqqında. [2], [3], [4], [16], [25], [26]

15. Azərbaycan dilçiliyində multidissiplinar sahələr. Müxtəlif elmlərin dilə marağı (və yaxud müdaxiləsi) nəticəsində multidissiplinar dilçilik sahələrinin yaranması. Azərbaycanda riyazi dilçilik, mühəndis dilçiliyi, psixolinqvistika, dilçilik coğrafiyası, etnolinqvistika, praqmalinqvistika, sosiolinqvistika, koqnitiv dilçilik, kompüter dilçiliyi və digər sahələr, aparılan tədqiqatlar, əsas elmi nəticələr. Son dövrlərdə multidissiplinar sahələrlə bağlı çap edilmiş kitablar, məqalələr. [1], [2], [3], [16], [19], [42], [46]

Tövsiyə edilən ədəbiyyat

Əsas:

1. Axundov A. A. Ümumi dilçilik Bakı:Şərq-Qərb, 2006, 280 s.
2. Babayev A. M. Azərbaycan dilçiliyinin tarixi Bakı: Mütərcim, 2015. 338 s.
3. Rəcəbli Ə. Ə. Dilçilik tarixi Bakı: Nurlan, 2006. - 616 s.

Əlavə:

4. Abdullayev Əfqan Aktual üzvlənmə, mətn və diskurs Bakı: “Zərdabi LTD” MMC, Bakı, 2011, 272 s.
5. Abdullayev Əlövsət Zakir oğlu Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr Bakı: “Maarif”, 1974, 420 s.
6. Abdullayev Ə. Z. Azərbaycan dili məsələləri Bakı: ADU nəşri, 1992, 329 s.
7. Abdullayev Ə. Z., Seyidov Y. M., Həsənov A. Q. Müasir Azərbaycan dili (sintaksis) Bakı: “Şərq-Qərb”, 2007, 424 s.
8. Abdullayev N. Ə. Nitq mədəniyyətinin əsasları Bakı: “Elm və təhsil”, 2014, 288 s.
9. Abdulla K.M. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri Bakı: MTM-Innovation, 2016,360 s.
10. Abdullayev K.M., Məmmədov A.Y. və başqaları. Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər Bakı: “Mütərcim”, 2012, 508 s.
11. Adilov M., Verdiyeva Z., Ağayeva F. Azərbaycan dilinin semasiologiyası Bakı: “Elm” 2019, 303 s.
12. Adilov M., Paşayev A. Azərbaycan onomastikası. Bakı: “Nurlan”, 2005, 488 s.

13. Axundov A. Azərbaycan dilinin fonetikasi, Bakı: Maarif, 1984, 391 s.
14. Aristotel. Ritorika. Birinci kitab. İkinci kitab. Üçüncü kitab. Bakı, "Turan" nəşriyyatı, 2008, 264 s.
15. Bayramov H. Sabit söz birləşmələri. Bakı, 1961.
16. Bəyzadə Q. M. Mətn dilçiliyi. Bakı: 1997
17. Budaqova Z. Müasir Azərbaycan dilində sadə cümlə. EA nəşriyyatı, Bakı: 1963, 224 s.
18. Cəfərov N.Q. Ümumi dilçilik Bakı: "Təhsil", 2020, 144 s
19. Cəfərov N.Q. Multidissiplinar dilçilik Bakı: Elm və təhsil, 2021, 180 s.
20. Cəfərov N.Q. Türkologiyaya giriş Bakı: Elm və təhsil, 2016, 247 s.
21. Cəfərov S. Ə. Müasir Azərbaycan dili (leksika) Bakı: Şərq-Qərb", 2007, 192 s.
22. Cəlilov F. A. Mürəkkəb cümlə sintaksisi Bakı: "Maarif", 1978, 116 s.
23. Cəlilov F. Azərbaycan dilinin morfolojiyası Bakı: "Maarif", 1988, 285 s.
24. Dəmirçizadə Ə. Müasir Azərbaycan dili. I hissə. Fonetika, orfoepiya, orfoqrafiya Bakı: "Şərq-Qərb", 2007, 256 s.
25. Dəmirçizadə Ə. Azərbaycan dilinin üslubiyyatı Bakı: Azərnəşr, 1962, 270 s.
26. Əliyev K. Nitq mədəniyyəti və üslubiyyatın əsasları Bakı: "Bakı Universiteti", 1998, 240 s.
27. Əlizadə S.Q. Yeni Azərbaycan yazısı, Bakı: Bakı Universiteti, 1993, 158 s.

28. Əzizov E.İ. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası Bakı: "Elm və təhsil", 2016, 352 s.
29. Hacıyev T. İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi I hissə Bakı: "Elm", 2012, 376 s.
30. Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi II hissə Bakı: "Elm", 2012, 392 s.
31. Hacıyev T.M. Müasir Azərbaycan dilində mürəkkəb cümlənin struktur semantikasi Bakı, Azər nəşr, 2003, 296 s.
32. Həsənov H. Ə. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası Bakı: "Maarif", 1988, 376 s.
33. Hüseyinzadə M. H. Müasir Azərbaycan dili (morfologiya) Bakı: "Şərq-Qərb", 2007, 280 s.
34. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili Morfologiya Bakı: "Elm və təhsil", 2010, 400 s.
35. Qasımov M.Ş. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları, Bakı: "Elm", 1973, 186 s.
36. Qurbanov A. Azərbaycan onomalogiyasının əsasları. I cild "AMEA nəşriyyatı", Bakı: 2019, 278 s.
37. Qurbanov A. Azərbaycan onomalogiyasının əsasları. II cild "AMEA nəşriyyatı", Bakı: 2019, 431 s.
38. Məmmədov N., Axundov A. Dilçiliyə giriş. Bakı: Maarif, 1980, 315 s.
39. Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi morfologiyası Bakı: ADU nəşriyyatı, 1962, 367 s.
40. Müasir Azərbaycan dili: fonetika, əlifba, orfoqrafiya, orfoepiya, leksikologiya. I cild. AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Bakı: Çıraq, 2010, 351 s.
41. Rəcəbli Ə. Ə. Azərbaycan dilçiliyi, Bakı: Nurlan, 2007. - 416 s.

42. Rəcəbli Ə. Ə. Tipoloji dilçilik, Bakı: Elm və təhsil 2010,98 s.
43. Seyidov Y. Azərbaycan ədəbi dilində söz birləşmələri. Bakı: BU nəşriyyatı, 1992, 340 s.
44. Seyidov Y. Azərbaycan dilinin qrammatikası. Morfologiya. Bakı: BU nəşriyyatı, 2002, 403 s.
45. Şirəliyev M. Ş. Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2008,415 s.
46. Veysəlli F. Struktur dilçiliyin əsasları. Bakı: Təhsil, 2005, 342 s.
47. Zeynalov F. Türkologiyanın əsasları. Bakı: Maarif, 2002,343 s.
48. Zeynalov F. Müasir türk dillərində köməkçi nitq hissələri. Bakı: “Maarif”, 1971, 310 s.

Çapa imzalanmışdır: 26.09.2022. Kağız formatı 60x84 1/16
Sifariş 100. Həcmi 3,0 ç.v. Sayı 200
“Çapiko”, Bakı, AZ 1148, Z.Xəlilov 144A